

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-89>

УДК 330.334

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У СТВОРЕННІ РОБОЧИХ МІСЦЬ В УКРАЇНІ

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN JOBS CREATION IN UKRAINE

Александров Богдан Володимирович

аспірант,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4311-0288>**Aleksandrov Bogdan**

Boris Grinchenko Metropolitan Kyiv University

У статті досліджено взаємозв'язок між розвитком малого та середнього бізнесу (МСП) і створенням нових робочих місць в Україні. На основі статистичних даних за 2014–2024 рр. проведено аналіз динаміки кількості підприємств різних груп (мікро-, малих і середніх) та їхнього внеску у загальну зайнятість населення. Визначено, що при домінуванні мікропідприємств і малих підприємств у структурі МСП їхній вплив на ринок праці залишається мінімальним, тоді як саме середні підприємства забезпечують більшість робочих місць і відіграють ключову роль у відновленні економічної активності. За результатами кореляційного аналізу встановлено сильний позитивний зв'язок між кількістю середніх підприємств та рівнем зайнятості, тоді як вплив малого бізнесу є слабким. Обґрунтовано необхідність переорієнтації державної політики підтримки МСП з кількісного зростання на стимулювання переходу підприємств у продуктивніші сегменти, здатні створювати стійкі робочі місця.

Ключові слова: малий і середній бізнес, мікропідприємства, зайнятість, кореляційний аналіз, ринок праці, економічна безпека.

The purpose of the article is to examine the relationship between the development of small and medium-sized enterprises (SMEs) and job creation in Ukraine, which remains highly relevant amid economic transformation and post-crisis recovery. SMEs are a core element of economic resilience, yet their real contribution to employment depends not only on quantitative expansion but also on qualitative changes. The study uses statistical data for 2014–2024 and applies comparative, structural, and correlation analysis to track the dynamics of micro, small, and medium enterprises and assess their influence on overall employment. The methodological approach allows for identifying both direct and indirect effects of SME performance on the labor market. The results show that despite the dominance of micro and small enterprises in the overall structure, their impact on employment remains limited. A significant share of microbusiness relies on informal labor, where workers are not officially registered and wages are hidden. This reduces social protection, weakens the pension and insurance systems, lowers state revenues, and contributes to the persistence of the shadow economy, distorting real indicators of employment. Correlation analysis confirms a strong positive link between the growth of medium-sized enterprises and the employment rate, while the influence of micro and small businesses is statistically weak. Thus, increasing the number of enterprises alone does not ensure sustainable job creation. Employment growth requires qualitative business transformation – improved productivity, technological upgrading, and formal participation in the legal economy. The practical significance of the research lies in demonstrating the need to shift state SME policy from stimulating quantitative growth toward supporting the transition of micro and small business into more productive segments. Priorities include simplifying tax procedures, expanding access to finance, promoting business education, and developing digital infrastructure. A systematic application of these tools can strengthen the role of SMEs in job creation, enhance economic security, and reduce the shadow economy in Ukraine.

Keywords: small and medium-sized enterprises, microenterprises, employment, correlation analysis, labor market, economic security.

Постановка проблеми Мікро-, малі та середні підприємства є ключовими елементами національної економіки, що забезпечу-

ють гнучкість, інноваційність та стійкість до кризових явищ. Проте в Україні спостерігається суперечливий характер розвитку цього

сектора: кількість суб'єктів МСП зростає, але темпи створення нових робочих місць залишаються низькими. Значна частина підприємств функціонує у форматі самозайнятості без офіційного найму працівників, що знижує соціально-економічний ефект від зростання підприємницької активності. Така ситуація свідчить про наявність структурних дисбалансів між кількісним розвитком бізнесу та його реальним внеском у зайнятість населення.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю з'ясувати, наскільки кількісне зростання МСП дійсно сприяє формуванню робочих місць та відновленню економічної активності у післякризовий період. Недостатнє розуміння цього взаємозв'язку обмежує ефективність державної політики підтримки підприємництва та ускладнює формування стратегій економічного відновлення. З наукової точки зору, проблема потребує подальшого вивчення через кількісний аналіз кореляції між показниками динаміки МСП та рівнем зайнятості, а також оцінки впливу зовнішніх кризових чинників на ці зв'язки.

З практичного боку, результати дослідження мають важливе значення для удосконалення механізмів державної підтримки малого і середнього бізнесу, спрямованих не лише на збільшення кількості суб'єктів господарювання, а й на стимулювання їхнього переходу до продуктивніших форм діяльності, здатних створювати сталі робочі місця. Отримані висновки можуть бути використані при розробці програм сприяння зайнятості, розвитку МСП, ініціатив з детінізації мікробізнесу та формуванні більш гнучкої податкової політики для МСП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В сучасній науковій літературі проблематика розвитку малого та середнього бізнесу (МСП) розглядається як ключовий чинник забезпечення економічної стійкості та зайнятості населення. Юрченко О. А. акцентує увагу на організаційних засадах аналізу діяльності МСП, підкреслюючи, що вдосконалення аналітичних інструментів є передумовою підвищення ефективності роботи підприємств цього сектору [1]. Лойко В. В. підкреслює, що МСП під час війни є найбільш вразливими, але водночас демонструють найвищу гнучкість та адаптивність, продовжуючи створювати робочі місця у важкий час для економіки [2]. Науменко Н. С. досліджує порівняльні умови розвитку малого бізнесу в Україні та країнах ЄС, наголошуючи, що слабка інституційна підтримка МСП обмежує їх розвиток

та перехід на міжнародну арену [3]. Ушенко Н. В. аналізує трансформації ринку праці під час війни, показуючи, що саме МСП першими реагують на скорочення попиту на робочу силу та водночас залишаються головним джерелом відновлення зайнятості [4]. Важливий внесок зроблено також колективом авторів Лойко В. В., Руденко В. С. та Золотоверхою А. В., які у монографії дослідили соціально-економічні наслідки пандемії для МСП та ринку праці і визначили їх посткризовий стан та ознаки відновлення [5]. Василюк Н. М. у своїй роботі узагальнює критерії функціонування МСП, показує їхню роль у «реанімації» національної економіки та наголошує, що саме малий бізнес здатен стати «локомотивом» відновлення завдяки своїй гнучкості, інноваційності та здатності створювати нові робочі місця навіть у кризових умовах [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Узагальнюючи результати цих досліджень, можна дійти висновку, що науковці визнають важливу роль МСП у формуванні стійкої економіки, бачать у МСП стабільного постачальника робочих місць в країні, навіть у кризові часи, однак потребує подальшого уточнення питання – наскільки малі та мікропідприємства поступаються середнім у створенні робочих місць і які проблеми та перспективи це створює. Наскільки доцільно, у розрізі створення нових робочих місць, об'єднувати мікро-, малий і середній в одну категорію. Подальше дослідження має на меті визначити вклад кожного сектору підприємства на загальну ситуацію ринку праці в країні.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є аналіз характеру та сили кореляційного зв'язку між розвитком малого і середнього бізнесу та динамікою створення нових робочих місць в Україні; визначення основних чинників, що стримують зростання зайнятості у секторі малого та середнього підприємництва, зокрема домінування малопроductивних мікропідприємств, поширення неофіційної зайнятості та недостатню інтеграцію малого бізнесу у формальний сектор економіки. Реалізація поставлених цілей дозволить обґрунтувати напрями удосконалення державної політики підтримки МСП, спрямованої на стимулювання якісного розвитку підприємств і створення стійких, офіційно оформлених робочих місць, що підвищить рівень економічної безпеки держави.

Вклад основного матеріалу дослідження. Мікро-, малі та середні підприємства

(МСП) традиційно розглядаються як один із ключових секторів національних економік, що формує основу підприємницького середовища, сприяє підвищенню конкурентоспроможності та забезпечує значну частку зайнятості населення. У країнах Європейського Союзу, наприклад, саме МСП створюють понад дві третини робочих місць, слугуючи фундаментом економічної стійкості та інноваційного розвитку. Для України цей сектор має не менш важливе значення, оскільки він акумулює значну частину економічної активності та водночас виступає своєрідним буфером та інструментом пристосування у періоди кризових коливань. Особливістю МСП є їхня здатність швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища, що дозволяє розглядати їх як стратегічний ресурс економіки в умовах системних викликів, пов'язаних із пандемією COVID-19, воєнними діями та трансформацією інституційного середовища.

Водночас в Україні існує низка суперечливих тенденцій, що визначають актуальність даного дослідження. З одного боку, кількість суб'єктів малого та середнього бізнесу демонструє позитивне поступове зростання, що може свідчити про розвиток підприємницької ініціативи, поширення інструментів державної підтримки та зростання довіри до ринкових механізмів. З іншого боку, цей кількісний приріст не завжди супроводжується адекватним збільшенням числа робочих місць у секторі. Значна частка новостворених підприємств працює у форматі самозайнятості без найманих працівників або працює без офіційного працевлаштування робітників. Це обмежує вплив МСП на загальний рівень зайнятості та свідчить про структурні дисбаланси між кількісним розвитком і якісним внеском.

Проблема, що постає, полягає в необхідності визначити, чи є кількісне зростання мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні реальним чинником створення робочих місць, чи воно має переважно формальний характер, не трансформуючись у підвищення зайнятості. Відповідь на це питання є критично важливою для розуміння ефективності економічної політики у сфері підтримки підприємництва, а також для формування стратегій відновлення та модернізації економіки України у післякризовий період. Аналіз взаємозв'язку між кількістю новостворених підприємств та часткою зайнятих у секторі МСП дозволяє оцінити не лише фактичний внесок цього сектора у соціально-економічний розвиток, а й виявити потенційні проблеми, що потребу-

ють державного втручання та інституційних реформ.

За останні 10 років малий та середній бізнес (МСБ) в Україні зазнав значних змін, які відображаються у динаміці реєстрацій та закриття суб'єктів підприємницької діяльності. Загалом, малий та середній бізнес в Україні демонструє високий рівень адаптивності до змін економічного середовища та знаходить шляхи для зростання навіть у складних умовах. Ці зміни відображають як внутрішні економічні та політичні процеси, так і зовнішні виклики, зокрема глобальні економічні тенденції та геополітичні події.

Аналізуючи структури підприємств у 2014–2024 рр. з табл. 1, бачимо стабільне домінування мікропідприємств у секторі МСП України. Протягом 2014–2021 рр. їхня частка коливалася на рівні 81–83% від загальної кількості підприємств. Малі підприємства займали 12–14%, а середні – близько 4,4–4,9%.

На динаміку кількості підприємств у цей період вплинули кілька факторів. По-перше, економічна криза 2014–2015 рр., спричинена анексією Криму та воєнними діями на сході, призвела до скорочення бізнес-активності, хоча структурні пропорції МСП суттєво не змінилися. По-друге, пандемія COVID-19 у 2020–2021 рр. обмежила діяльність багатьох компаній, особливо у сфері послуг, проте загальна кількість суб'єктів МСП залишалася відносно стабільною. Це свідчить про високу гнучкість українського бізнесу та здатність швидко адаптуватися навіть в умовах жорстких карантинних обмежень.

Кризовий злам відбувся у 2022 р., коли внаслідок повномасштабної війни кількість підприємств скоротилася майже на третину – з 370 тис. до 262 тис. Найбільше постраждав мікросегмент, чисельність якого зменшилася до 206 тис., а його частка у структурі впала до 78,7%. Водночас частка малих та середніх підприємств зросла до 15,4% і 5,6% відповідно, що радше відображало відносне скорочення мікро, ніж реальне посилення їхнього розвитку [6].

У 2023–2024 рр. кількість підприємств частково відновилася – до 307 тис. у 2023 р. та 285 тис. у 2024 р., однак докризовий рівень залишився недосяжним. Структурні пропорції знову наблизилися до довоєнних: мікро – близько 82%, малі – 12–13%, середні – 4,6–4,9%. Важливу роль у підтримці відновлення відіграли державні програми того часу, зокрема «Доступні кредити 5–7–9%», які дозволили бізнесу залучити

Таблиця 1

Динаміка кількості і структури ФОП в Україні за період 2014-2024 рр.

Рік	Підприємства						
	Усього з урахуванням великих, од	Мікро		Малі		Середні	
		Од.	%	Од.	%	Од.	%
2014	341 001	278922	81,8	45676	13,39	15 906	4,66
2015	343 440	284241	82,8	43573	12,69	15 203	4,43
2016	306 369	247695	80,8	43459	14,18	14 832	4,84
2017	338 256	278102	82,2	44818	13,24	14 937	4,42
2018	355 877	292772	82,3	46602	13,09	16 057	4,51
2019	380 597	313380	82,3	48948	12,86	17 751	4,66
2020	373 822	307871	82,4	47837	12,79	17 602	4,71
2021	370 834	304650	82,2	48072	12,96	17 502	4,72
2022	261 924	206213	78,7	40434	15,43	14 783	5,64
2023	307 852	254982	82,8	38288	12,43	14 070	4,61
2024	285597	232886	81,5	38135	13,35	14016	4,90

Джерело: сформовано автором за даними [7]

понад 59 млрд грн пільгового фінансування, що частково компенсувало наслідки війни та забезпечило ліквідність для відновлення діяльності підприємств. Але це свідчить, що відновлення бізнесу відбувається переважно у формі кількісного зростання без суттєвого переходу до більш продуктивних малих та середніх форм, які забезпечують основну зайнятість. [8;9]

Отже, динаміка кількості суб'єктів МСП у 2014–2024 рр. демонструє значну залежність від зовнішніх кризових факторів – від економічних потрясінь 2014–2015 рр., пандемії COVID-19 до повномасштабної війни 2022 р [1]. Проте лише кількісні показники не дають повної картини розвитку підприємництва. Наступним кроком є аналіз сфери зайнятості.

Аналізуючи динаміку зайнятості у секторі МСП у 2014–2024 рр. з табл. 2 можна простежити кілька ключових тенденцій. По-перше, у структурі підприємств чітко домінують середні компанії, які забезпечували у різні роки від 44% до майже 49% усіх зайнятих у секторі. Їхня частка упродовж більшості періоду зростала, досягнувши піку у 2020 р. (48,5%), що свідчить про провідну роль цього сегмента у формуванні робочих місць. По-друге, малі підприємства залишалися відносно стабільними, утримуючи рівень у межах 15–16%. По-третє, мікропідприємства, попри чисельне домінування у загальній кількості МСП, забезпечували лише 11–12% робочих місць. Це вказує на системний дисбаланс між кіль-

кісними та якісними характеристиками сектору: зростання мікросегмента не транслюється у значну зайнятість.

На динаміку чисельності зайнятих вплинули кілька зовнішніх чинників. У 2014–2016 рр. відбулося помітне зниження загальної кількості працівників (з 6,3 до 5,8 млн), що було зумовлено економічною рецесією та втратою частини промислових територій на сході країни. Водночас структура зайнятості навіть змістилася на користь середніх підприємств, частка яких зросла до 45%. Це свідчить, що саме середній сегмент виявився більш стійким у кризовий період, тоді як мікро втратили частину позицій.

У 2019–2021 рр. спостерігалось певне відновлення. Загальна чисельність працівників досягла максимального рівня у 2019 р. (понад 6,4 млн осіб). Саме в цей період середні підприємства забезпечували рекордний обсяг зайнятості – майже половину всіх робочих місць у секторі. Малі підприємства зберегли стабільну частку, а мікро поступово поверталися до рівня 12%. Пандемія COVID-19 у 2020–2021 рр. обмежила подальше зростання, проте не спричинила різкого обвалу: кількість зайнятих скоротилася лише на кілька відсотків, а структурні пропорції залишилися відносно незмінними.

Найбільший перелом відбувся у 2022 р., коли внаслідок повномасштабної війни чисельність зайнятих зменшилася більш ніж на мільйон осіб — до 5,38 млн. Особливо постраж-

Таблиця 2

Динаміка кількості зайнятого персоналу у МСП України за період 2014-2024 рр.

Рік	Персонал, який зайнятий на підприємствах						
	Усього з урахуванням великих, тис. од.	Мікро		Малі		Середні	
		Тис. од.	%	Тис. од.	%	Тис. од.	%
2014	6298,5	723,5	11,48	963,4	15,29	2696,5	42,81
2015	5889,7	691,4	11,73	885	15,02	2604,7	44,22
2016	5801,1	642,7	11,08	949,3	16,36	2622,8	45,21
2017	5812,9	714,6	12,3	944	16,23	2593,1	44,61
2018	5959,5	704,3	11,8	936	15,71	2744,2	46,05
2019	6407,5	778,3	12,4	968,7	15,11	3052,6	47,64
2020	6366,1	721,7	11,3	981,3	15,41	3088,4	48,51
2021	6391,7	777,1	12,15	998,1	15,61	2967,8	46,43
2022	5382,4	583,6	10,84	846,1	15,72	2582,8	47,99
2023	5052,3	609,7	12,06	782,2	15,48	2336,1	46,24
2024	5010,8	595,6	11,9	778,5	15,53	2293,0	45,80

Джерело: сформовано автором за даними [10]

дали мікро- та середні підприємства: перші скоротили чисельність працівників майже на 200 тис., другі – на понад 400 тис. У результаті частка мікро впала до найнижчого рівня за період – 10,8%. Водночас малі підприємства продемонстрували відносну стійкість, навіть збільшивши свою частку до 15,7%. Таким чином, саме середні підприємства стали найбільш вразливими у воєнний період, тоді як малі виступили відносно стабільною ланкою [2].

У 2023–2024 рр. негативна тенденція зберігається: загальна чисельність працівників знизилася до ≈ 5 млн осіб. Водночас структура стабілізувалася: середні підприємства утримували близько 46% зайнятості, малі – 15,5%, мікро – близько 12%. Це свідчить про певну адаптацію бізнесу до нових умов, однак загальний рівень зайнятості не повернувся навіть до показників 2016 р. Іншими словами, відновлення йде переважно за рахунок збереження існуючих структурних пропорцій без суттєвої якісної трансформації.

Таким чином, аналіз показує, що впродовж десятиліття ключову роль у ринку праці України відігравали середні підприємства, тоді як внесок мікросегмента, попри його чисельну перевагу у складі МСП, залишався мінімальним. Це створює системний виклик для політики підтримки бізнесу: стимулювання реєстрації мікропідприємств не дає істотного ефекту у сфері зайнятості, тоді як саме розвиток малих та особливо середніх підприємств

визначає стійкість ринку праці в умовах криз і здатність до відновлення.

Проведений аналіз структури зайнятості показав, що ключову роль у створенні робочих місць стабільно відіграють середні підприємства, тоді як малі зберігають відносно сталі позиції, а мікропідприємства, попри чисельне домінування, забезпечують лише незначну частку зайнятих. Проте описові показники не дають відповіді на запитання, наскільки тісно зміни у кількості підприємств кожної категорії пов'язані з динамікою зайнятості. Для перевірки цього зв'язку доцільно застосувати кореляційний аналіз, що дозволяє кількісно оцінити взаємозалежність між чисельністю МСП різних типів та загальною кількістю зайнятих у секторі. Використання коефіцієнтів Пірсона та Спірмена дало змогу оцінити як лінійний, так і монотонний характер взаємозв'язку. Результати наведені у табл. 3.

Кореляційний аналіз річних приростів кількості підприємств та зайнятості у секторі МСП за 2015–2024 рр. дав змогу виявити важливі закономірності, що підтверджуються як коефіцієнтами Пірсона, так і Спірмена. Найслабший зв'язок простежується у мікропідприємств ($r=0,456$; $p=0,321$): коливання їхньої чисельності практично не відображаються на загальній динаміці зайнятості. Такий результат цілком логічний, оскільки значна частина мікробізнесу представлена самозайнятими без найманої робочої сили, отже, їхнє масове закриття чи реєстрація створюють статис-

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції для показників МСП та зайнятості в Україні

Розмір підприємства	Коефіцієнт Пірсона	Коефіцієнт Спірмена	Інтерпретація
Мікро	0,456	0,321	Слабкий зв'язок, коливання кількості майже не впливають на зайнятість
Малі	0,950	0,939	Сильний позитивний зв'язок, динаміка малих підприємств майже прямо визначає зміни у зайнятості
Середні	0,960	0,879	Сильний позитивний зв'язок, середній бізнес виступає ключовим драйвером робочих місць

Джерело: сформовано автором за даними таблиці 1 та таблиці 2

тичні зсуви в кількості суб'єктів, але майже не впливають на створення чи втрату робочих місць.

Для малих підприємств отримано зовсім іншу картину: коефіцієнти Пірсона (0,950) і Спірмена (0,939) свідчать про дуже тісний та стабільний позитивний зв'язок. Це означає, що навіть незначні зміни у кількості малих підприємств майже прямо транслюються у зміну рівня зайнятості. Пояснюється це тим, що середня кількість працівників на одне мале підприємство значно більша, ніж у мікросегменті, а отже, приріст їхньої чисельності автоматично генерує відчутний внесок у сумарну зайнятість.

Схожа ситуація спостерігається у середніх підприємств ($r=0,960$; $\rho=0,879$). За Пірсоном зв'язок виявився навіть трохи сильнішим, ніж у малих, що підтверджує їхню ключову роль у формуванні робочих місць. Водночас нижчий коефіцієнт Спірмена вказує на наявність «збоїв» у кризові роки, особливо у 2022-му, коли кількість середніх підприємств і рівень зайнятості реагували асиметрично. Це означає, що у роки шоків зберігався масштабний вплив середніх підприємств на зайнятість, проте не завжди у строгій монотонній відповідності.

Такі результати мають чітке економічне підґрунтя. По-перше, у структурі зайнятості найбільшу вагу стабільно мають саме середні підприємства, тому їхня динаміка закономірно визначає рух загальних показників. По-друге, малі та середні компанії оперують командами, а не індивідуальною самозайнятістю, і навіть відносно невелике їх скорочення або приріст істотно впливають на ринок праці. По-третє, під час криз мікробізнес переважно реєструється або зникає як форма адаптації домогосподарств, не створюючи робочих місць, тоді як малі та середні коригують чисельність пер-

соналу, що й формує сильний кореляційний зв'язок [3].

Окремо варто відзначити розбіжність між коефіцієнтами Пірсона і Спірмена для середніх підприємств. Вона пояснюється тим, що у кризові роки відбувається тимчасове розходження у темпах зміни кількості підприємств та зайнятих, зокрема через релокацію, часткову зайнятість чи «заморожування» вакансій. Втім, масштаб змін залишається співмірним, що і підтримує високий рівень лінійної кореляції.

Підсумовуючи, результати кореляційного аналізу підтверджують, що річні зміни кількості малих та середніх підприємств безпосередньо відображаються на динаміці зайнятості, тоді як внесок мікробізнесу в цьому процесі є мінімальним.

На основі побудованого графіка (рис. 1) чітко простежуються відмінності у впливі різних груп підприємств на зайнятість у секторі МСП. Лінії тренду демонструють, що зростання кількості мікропідприємств майже не корелює зі створенням нових робочих місць, тоді як малі та середні підприємства показують стійкий позитивний зв'язок. Це підтверджує, що головними драйверами зайнятості в Україні є саме малі та середні бізнеси, тоді як мікро здебільшого функціонують у форматі самозайнятості. Ця ситуація є цілком схожою на світовий досвід. У країнах ЄС чи США мікросегмент також відіграє другорядну роль у створенні робочих місць. Проте в Україні масштаби цієї проблеми виявляються значно більшими: понад 80% суб'єктів МСП формально належать до мікропідприємств, але їхня частка у зайнятості не перевищує 11–12% [11]. Це означає, що величезний масив зареєстрованих економічних одиниць фактично не інтегрований у систему ринку праці. Найбільш критичним питанням є перехід малого

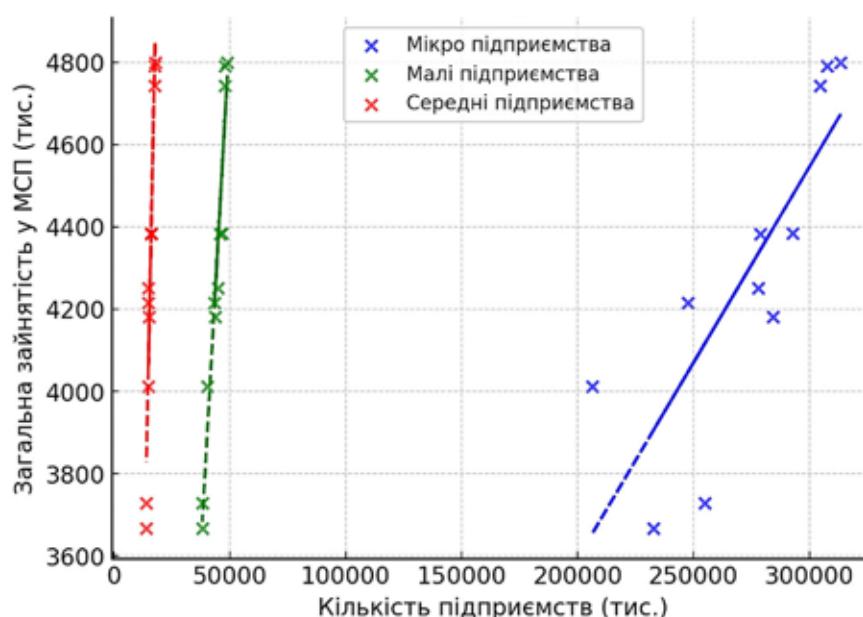

Рис. 1. Взаємозв'язок мікро-, малого й середнього бізнесу з динамікою зайнятості в Україні

Джерело: сформовано автором за даними таблиці 1 та таблиці 2

бізнесу у тіньовий сектор: значна кількість підприємств фактично має найманих працівників, однак не оформлює їх офіційно, уникаючи податкового та соціального навантаження. Це спотворює статистику, зменшує надходження до бюджету та послаблює соціальний захист самих працівників. Причини часто у відносно невеликих доходах мікробізнесу в порівнянні з податковим навантаженням від офіційного наймання працівників. Друга причина у певній бюрократичній важкості виконання кодексу законів про працю та додаткового податкового обліку, який з'являється після першого найму робітника, в порівнянні з легкими та зрозумілими правилами ведення ФОП, особливо на спрощених системах оподаткування.

Додатковим викликом є обмежені можливості для масштабування бізнесу: доступ до фінансування залишається ускладненим, державні програми охоплюють незначну частину підприємств, а рівень інформаційної підтримки та консалтингу для МСП є недостатнім. У результаті велика кількість підприємств роками залишається на рівні самозайнятості або сімейного бізнесу, так і не переходячи у фазу організованого зростання. Фактично формується «пастка мікропідприємництва», коли суб'єкт існує формально, забезпечуючи мінімальні доходи власнику, але не розвивається і не створює доданої вартості для економіки. Для держави це негативна тенденція. Сучасні заходи та пільги по створення та роз-

витку бізнесу, мають на меті збільшення кількості повноцінних підприємств малого або в перспективі середнього бізнесу, які будуть активно позитивно впливати на ринок праці, а також приносити податкові надходження в бюджет. Натомість держава отримує велику кількість умовно самозайнятих людей, які оподатковуються на пільгових умовах, отримують низький дохід, не створюють нові робочі місця, або часто навіть сприяють розвитку тіньового ринку праці [3].

Ситуація ускладнюється ще й тим, що після пандемії COVID-19 і початку повномасштабної війни значна частина підприємств була змушена адаптуватися до нових умов у найбільш простий спосіб – скоротивши персонал і залишившись у статусі самозайнятих. Це означає, що навіть ті бізнеси, які потенційно могли вирости до малих або середніх, знову «відкотилися» до мікрорівня. Таким чином, Україна стикається з подвійною проблемою: з одного боку, слабкий вплив мікропідприємств на ринок праці, а з іншого – гальмування перетворення мікробізнесу у малі та середні компанії.

Для зміни цієї ситуації потрібні комплексні заходи: створення дієвих механізмів детінізації (зокрема спрощене оформлення найманих працівників і зменшення податкового тиску для легального бізнесу), розвиток програм фінансування, поширення освітніх і консультативних сервісів для підприємств, а також

формування сприятливого інституційного середовища для переходу бізнесів на вищий рівень. Лише поєднання цих інструментів може перетворити мікробізнес з масової, але малоефективної форми самозайнятості на справжній фактор економічного зростання та створення робочих місць.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що формальна динаміка реєстрацій у секторі МСП не дорівнює динаміці створення робочих місць. Мікробізнес, попри свою чисельну перевагу, переважно відтворює самозайнятість і не трансформується у стійке наймання, тоді як малі та особливо середні підприємства визначають реальний імпульс ринку праці. Ключовою проблемою є не стільки кількість суб'єктів, скільки їх здатність переходити на продуктивніші бізнес-моделі, масштабувати операції, легально оформлювати персонал і утримувати зайнятість у періоди шоків. Вирішальне значення мають інституційна якість і передбачуваність правил гри: там, де нижчі транзакційні витрати першого найму, доступніші фінансові інструменти та зрозуміліші процедури працевлаштування, малі фірми швидше перетворюються на роботодавців, а не лишаються у «пастці самозайнятості». Водночас воєнні та постпандемічні виклики підсвітили ще одну закономірність: стійкість зайнятості забезпечують ті МСП, які поєднують операційну гнучкість із інвестиціями в компетенції, цифровізацію та локальні ланцюги доданої вартості. Отже, ефективна політика підтримки має зміщувати акцент з нарощування «кількості ФОП» на прискорення переходів від мікро до малих і далі до середніх, усуваючи вузькі місця у фінансуванні, регулюванні праці та доступі до знань.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні розуміння механізмів, що стоять за виявленими зв'язками. Потрібна причинно-наслідкова ідентифікація ефектів інструментів підтримки на створення робочих місць, а не лише на виживання бізнесів; розрізнення результатів за регіонами, галузями та стадіями життєвого циклу підприємств; виявлення ролі цифрових практик, професійних навичок і локальних партнерств у здатності фірм наймати і втримувати персонал. Доцільним є відслідковування траєкторій переходу від самозайнятості до повноцінного роботодавця, включно з бар'єрами першого найму та факторами детінізації. Особливої уваги потребує оцінювання довгострокового ефекту програм доступного фінансування, податкових стимулів і спрощених трудових

процедур на якість робочих місць, їх продуктивність і стабільність.

Проведене дослідження підтвердило, що формальна динаміка реєстрацій у секторі МСП не дорівнює динаміці створення робочих місць. Мікробізнес, попри свою чисельну перевагу, переважно відтворює самозайнятість і не трансформується у стійке наймання, тоді як малі та особливо середні підприємства визначають реальний імпульс ринку праці. Ключовою проблемою є не стільки кількість суб'єктів, скільки їх здатність переходити на продуктивніші бізнес-моделі, масштабувати операції, легально оформлювати персонал і утримувати зайнятість у періоди шоків. Вирішальне значення мають інституційна якість і передбачуваність правил гри: там, де нижчі транзакційні витрати першого найму, доступніші фінансові інструменти та зрозуміліші процедури працевлаштування, малі фірми швидше перетворюються на роботодавців, а не лишаються у «пастці самозайнятості». Водночас воєнні та постпандемічні виклики підсвітили ще одну закономірність: стійкість зайнятості забезпечують ті МСП, які поєднують операційну гнучкість із інвестиціями в компетенції, цифровізацію та локальні ланцюги доданої вартості. Отже, ефективна політика підтримки має зміщувати акцент з нарощування «кількості ФОП» на прискорення переходів від мікро до малих і далі до середніх, усуваючи вузькі місця у фінансуванні, регулюванні праці та доступі до знань.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні розуміння механізмів, що стоять за виявленими зв'язками. Потрібна причинно-наслідкова ідентифікація ефектів інструментів підтримки на створення робочих місць, а не лише на виживання бізнесів; розрізнення результатів за регіонами, галузями та стадіями життєвого циклу підприємств; виявлення ролі цифрових практик, професійних навичок і локальних партнерств у здатності фірм наймати і втримувати персонал. Доцільним є відслідковування траєкторій переходу від самозайнятості до повноцінного роботодавця, включно з бар'єрами першого найму та факторами детінізації. Особливої уваги потребує оцінювання довгострокового ефекту програм доступного фінансування, податкових стимулів і спрощених трудових процедур на якість робочих місць, їх продуктивність і стабільність. Таке фокусування дозволить перетворити масовий, але малоефективний мікросегмент на реальний драйвер зайнятості та економічного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юрченко О. А., Поздєєва К. В. Організаційні засади аналізу господарської діяльності малих і середніх підприємств в умовах сучасної економіки. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2025. No 3(17). DOI: <https://doi.org/10.32750/2025-0336>
2. Лойко В. В., Александров Б. В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в умовах війни. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2023. No 1(11). DOI: <https://doi.org/10.32750/2023-0119>
3. Ніколюк О. В. Розвиток малого та середнього підприємництва в умовах формування інклюзивної економіки. *Economics: Time Realities*. 2023. No 2(66). С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.02.2023.1>
4. Ушенко Н. В., Ушенко О. П. Трансформації на ринку праці в умовах воєнного часу. У: *A Competitive Model of Innovative Development of Ukraine's Economy*: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 07–08 грудня 2023 р.). Кропивницький: ЦНТУ, 2023.
5. Лойко В. В., Руденко В. С., Золотоверха А. В. Аналітичні аспекти впливу пандемії на розвиток бізнесу в Україні на засадах соціальної безпеки : монографія. Київ : Видавництво "Інтерсервіс", 2021. 249–267 с.
6. Василюк Н. М. Наукові підходи до розвитку малого бізнесу в умовах війни. Міжнародне партнерство та співробітництво України у воєнний час : монографія. Коїмбра, 2022. С. 110–120.
7. Державна служба статистики України. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025)
8. Міністерство економіки України. Доступні кредити 5–7–9%: в межах програми бізнес від початку року залучив понад 59 млрд грн. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/5ed6a432-33f8-4c18-b564-be46faf96b0a?lang=uk-UA> (дата звернення: 01.10.2025)
9. Кабінет Міністрів України. Підтримка малого і середнього підприємництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostanня/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriemnytstva> (дата звернення: 02.10.2025)
10. Державна служба статистики України. Показники діяльності суб'єктів господарювання за розмірами підприємств (великі, середні, малі) у 2014–2024 роках. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025)
11. Міністерство економіки України. Інформація про реформу та розвиток підприємництва. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&lang=uk-UA> (дата звернення: 02.10.2025)

REFERENCES:

1. Yurchenko, O. A., & Pozdieieva, K. V. (2025). Orhanizatsiini zasady analizu hospodarskoi diialnosti malykh i serednykh pidpriemstv v umovakh suchasnoi ekonomiky [Organizational principles of analysis of economic activity of small and medium-sized enterprises in the modern economy]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 3(17). DOI: 10.32750/2025-0336. Available at: <https://journal.eae.com.ua>
2. Loiko, V. V., & Aleksandrov, B. V. (2023). Pidtrymka ta rozvytok maloho ta serednoho biznesu v umovakh viiny [Support and development of small and medium-sized business in war conditions]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1(11). DOI: <https://doi.org/10.32750/2023-0119>
3. Nikoliuk, O. V. (2023). Rozvytok maloho ta serednoho pidpriemnytstva v umovakh formuvannia inkluzyvnoi ekonomiky [Development of small and medium entrepreneurship in the context of forming an inclusive economy]. *Economics: Time Realities*, 2(66), pp. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.02.2023.1>
4. Ushenko, N. V., & Ushenko, O. P. (2023). Transformatsii na rynku pratsi v umovakh voiennoho chasu [Transformations in the labor market in wartime]. In: Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference "Competitive Model of Innovative Development of the Economy of Ukraine" (Kropyvnytskyi, December 07–08, 2023). Kropyvnytskyi: CNTU.
5. Loiko V. V., Rudenko V. S., Zolotoverkha A. V. (2021). Analitychni aspekty vplyvu pandemii na rozvytok biznesu v Ukrainy na zasadaakh sotsialnoi bezpeky: monohrafiia [Analytical aspects of the impact of the pandemic on business development in Ukraine based on social security principles: monograph]. Kyiv Vydavnytstvo «Interservis» 249–267 p. (in Ukrainian)
6. Vasylets, N. M. (2022). Naukovi pidkhody do rozvytku maloho biznesu v umovakh viiny [Scientific approaches to the development of small business in wartime]. International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime : collective monograph. Coimbra: University of Coimbra, Faculty of Economics. Ch. 1.8. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-08> (in Ukrainian).

7. State Statistics Service of Ukraine (2025). Kilkist diiuchykh pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni ta mali [Number of active enterprises by types of economic activity with distribution by large, medium and small]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed October 1, 2025).

8. Ministry of Economy of Ukraine (2025). Dostupni kredyty 5–7–9%: v mezhakh prohramy biznes vid pochatku roku zaluchyv ponad 59 mlrd hrn [Affordable loans 5–7–9%: within the program, business has raised more than UAH 59 billion since the beginning of the year]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/5ed6a432-33f8-4c18-b564-be46faf96b0a?lang=uk-UA> (accessed October 1, 2025).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025). Pidtrymka maloho i serednoho pidpriemnytstva [Support for small and medium-sized entrepreneurship]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriemnictva> (accessed October 2, 2025).

10. State Statistics Service of Ukraine (2025). Pokaznyky diialnosti sub'ektiv hospodariuvannia za rozmiramy pidpriemstv u 2014–2024 rokakh [Performance indicators of enterprises by size in 2014–2024]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed October 1, 2025).

11. Ministry of Economy of Ukraine. (2025). Informatsiia pro reformu rozvytok pidpriemnytstva [Information about the reform of enterprise development]. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&lang=uk-UA> (accessed: 02.10.2025)